

**ZİLE VE BOZOK KAZALARINDA GAYRİMÜSLİMLERİN
MESLEKLERİ
(1844-1845 TARİHLİ TEMETTUAAT KAYITLARINA GÖRE)***

**Murat HANİLÇE[†]
Musa DEMİR[‡]**

Öz

Tarih seyri içerisinde insanlar, yaşamlarını idame ettirmek için belirli işler edinmiştir. Birçoğu beden gücüne ve el emeğine dayanan bu işler zamanla değişerek günümüze meslek dediğimiz kavramı doğurmuştur. Bir insanın geçimini sağlamak için belli kurallar çerçevesinde, bilgi ve becerilere dayalı olarak yaptığı sürekli işe meslek denir. Tarihi süreç içerisinde yaşayan devletlerin bıraktıkları resmi kayıtlara yansıyan meslekler, günümüz tarihçileri ve iktisatçıları için bir şehrin veya bölgenin ekonomik ve sosyal potansiyelini ortaya koymak açısından ideal birer veri kaynağı olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Tanzimat Dönemi (1839-1876) ile başlayan yeniden yapılanmasının bir ayağı da sosyal ve ekonomik eşitliğin sağlanmasıydı. Bu bağlamda 1844-1845 yılında yapılan sayımlar neticesinde çıkan veriler "Temettuat Defterleri" denen kayıtlara geçirilmiştir. Bu defterler yardımıyla 19. yüzyılda kayıtların tutulduğu merkezlerin sosyal ve ekonomik durumu hakkında ayrıntılı bilgiler elde edilebilmektedir.

Bu çalışmada coğrafi konum ve tarihsel gelişim açısından birbirine yakın olan Zile ve Bozok kazaları seçilmiştir. Çalışmanın ana kaynağını 1844-1845 yıllarına ait Zile ve Bozok Temettuat Defterleri oluşturmaktadır. Bu defterlerden adı geçen kazalarda yaşayan gayrimüslim ahalinin uğraştıkları meslekler ve bunlardan elde ettikleri gelirler değerlendirilmiştir. Bu bağlamda 1844-45'te Zile'de sekizinde Müslim-gayrimüslimin bir arada yaşadığı ve birisinde sadece gayrimüslim ahalinin yaşadığı toplamda yirmi mahalle; Bozok'ta ise yalnız dört mahallesinde Müslim-gayrimüslimin bir arada yaşadığı toplamda dokuz mahalleye ait Temettuat kayıtları baştan sona taranmıştır. Yapılan taramalar sonrasında Zile kaza merkezinde 122 farklı meslek tespit edilmiş ve bu mesleklerden gayrimüslimlerin icra ettiği 45'i etraflıca ele alınmıştır. Aynı şekilde, Bozok kaza merkezinde 166 farklı meslek tespit edilmiş ve bu mesleklerden gayrimüslim ahalinin icra ettiği 99 meslek üzerinde detaylı olarak durulmuştur. Ayrıca çalışmada iki merkezde tespit edilen mesleklerin benzer ve farklı yanları ele alınmıştır. Çalışma özelde Zile ve Bozok kazalarında, genelde ise Osmanlı Devleti'nin Anadolu'daki topraklarında yaşayan

* Geliş Tarihi/Received Date: 02-11-2019-Kabul Tarihi/Accepted Date: 25-11-2019

DOI: 10.30913/alinterisosbil.641834.

Atf Künyesi/Citation:

Metin içi/In Text: (Hanılçe ve Demir, 2019, Sayfa No)

Kaynakça/References: Hanılçe, M., Demir, M. (2019). Zile ve Bozok Kazalarında Gayrimüslimlerin Meslekleri. *Alınteri Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*, 3 (2), ss. 145-174, Doi: 10.30913/alinterisosbil.641834.

[†] Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi. E-posta: murat.hanilce@gop.edu.tr (Orcid: 000-0003-0587-9336)

[‡] Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, Tarih Anabilim Dalı. E-posta: musademir.gop@gmail.com (Orcid: 0000-0001-7805-4998)

gayrimüslim ahalinin ekonomiye katkısını ortaya koymaya yönelik mütevazı bir çalışma olma amacı taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Zile, Bozok, Temettuat Defterleri, Gayrimüslim, Meslek.

The Professions of Non-Muslim in Zile and Bozok Townships (According to The 1844-1845 Temettuat Registers)

Abstract

Throughout the course of history, people have acquired certain works to maintain their lives. These works, many of which are based on body strength and manual labour, have changed over time, and created the concept that we call the profession today. A person's continuous work which based on knowledge and skills, within the framework of certain rules, is called profession. The professions reflected in the official records left by the states living in the historical process have been ideal data sources for today's historians and economists in terms of revealing the economic and social potential of a city or region. One of the pillars of the restructuring of the Ottoman Empire, which began with the Tanzimat Period (1839-1876), was providing social and economic equality within the society. In this context, the data obtained from the censuses made in 1844-1845 were recorded under name of "Temettuat Registers ". With the help of these records, detailed information can be obtained about the social and economic status of the areas that subject to the censuses in 19th century.

In this study, two township centre, Zile and Bozok which both shows similarities in their geographical location and historical development, has been chosen as the subject area. The main source of the study is Zile and Bozok Temettuat Registers of 1844-1845. From these records, the occupations of the non-Muslim inhabitants who were living in the mentioned places and their incomes have been evaluated. In this context, in 1844-45, there were a total of twenty neighbourhoods in Zile, eight of them were inhabited by Muslim and non-Muslims together, and one of them was inhabited only by non-Muslim residents. However, in Bozok there were nine neighbourhood and in four of them Muslim and non-Muslims were living together. After detailed research in these neighbourhoods, 122 different occupations were identified in the centre of Zile and 45 of these occupations were handled in detail. Likewise, 166 different occupations were identified in Bozok township centre and 99 occupations of non-Muslim population were studied in detail. Additionally, similar and different aspects of the occupations identified in the two centres and discussed. This study aims in general aspect to reveal the economic contribution of non-Muslim inhabitants in the Anatolian territories of the Ottoman Empire and in particular targets the reveal Zile and Bozok townships' economic contributions to the area and to the country.

Keywords: Zile, Bozok, Temettuat Registers, Non-Muslim, Jobs.

GİRİŞ

Büyük medeniyetlere ev sahipliği yapan Zile'nin geçmişi, Geç Kalkolitik Çağ'a (M.Ö 5000-4000) kadar gitmektedir. Tarihsel süreçte Zile, sırasıyla Hitit, Gaşka, Frig, Kimmer, İskit, Asur, Med, Pers, Büyük İskender, Pontus, Roma, Bizans ve Türk hâkimiyetinde kalmıştır (Hanilçe, 2014, s. 36). Hâkimiyetinde kaldığı her medeniyetten izler taşıyan ve bu izleri günümüze kadar sürdüren kadim şehir, Anziliya, Zelid, Zela, Gazala, Silay ve Karkariya gibi isimlerle anılmıştır (Hanilçe, 2013, s. 93). Zile'nin Türk-İslam egemenliğine girmesi 1071 Malazgirt Zaferi'nden kısa bir süre sonra olmuştur. Anadolu'nun Türkleştirilmesi için Sultan Alparslan tarafından Anadolu'ya gönderilen akıncılardan biri olan Danişmend Gazi, Kayseri, Sivas, Tokat, Develi, Niksar ve Amasya'yı fethedip burada ilk Türk beyliklerinden biri olan Danişmendliler Beyliği'ni kurmuştur. Aynı dönemde Anadolu'da kurulan Türkiye Selçukları ile kimi zaman ittifak kimi zamanda mücadele içerisinde olan Danişmend Beyliği 1175'te tarih sahnesine karışmıştır. Böylece Tokat ve yöresi ile beraber Zile de Türkiye Selçukluların idaresi altına girmiş ve 1243 yılından itibaren Anadolu İlhanlı (Moğol) vesayeti altına girmiştir. İlhanlılar Anadolu'yu valileri aracılığıyla yönetmişlerdir (Solmaz, 2002, s. 231). Tokat, Zile ve çevresi ilk zamanlarda Selçuklu veziri Muineddin Süleyman Pervane'nin idaresinde bulunmuştur. Türkiye Selçukluları 1308'de yıkılışından kısa bir zaman sonra İlhanlı Devleti'nin hâkimiyeti de sarsılmaya başlayınca Anadolu'da yarı bağımsız beylikler ortaya çıkmıştır. Bu beyliklerden birisi olan Eretna Beyliğinin kurucusu Eretna Bey, Sivas, Tokat, Zile ve Amasya yöresini bir süre İlhanlılara bağlı olarak idare etmiştir. Ancak çok geçmeden 1340'ta bağımsızlığını ilan etmiştir. Zile ve yöresinin Osmanlı hâkimiyetine geçmesi 1399 yılında Yıldırım Bayezid zamanına tesadüf etmektedir (Cahen, 2000, s. 318). İncelemekte olduğumuz Zile kaza merkezi 1844-1845 yılları arasında Sivas Eyaletine bağlı kazalardan birisidir (Serbestoğlu, 2018, s. 101; Açikel, 2003, s. 144).

Zile Temettuat defterinde kaza merkezinde toplam 20 mahalle kaydedilmiştir. Bu mahallelerin sekizinde Müslim-gayrimüslim Osmanlı tebaası bir arada sakin olup yalnız bir mahallede gayrimüslim olanlar yaşamaktadır. Zile kaza merkezinde Müslümanların toplam hane sayısı 2.174 ve toplam nüfusları tahminen 10.870'tir. Buna karşın gayrimüslim ahalinin toplam hane sayısı 214 olup toplam nüfusları tahminen 1.070'tir (BOA, ML. VRD. TMT. d. s. 06082_00000-06082_00372). Bu çalışma boyunca nüfusa dair tahmini tespitler, Türkiye'de demografi çalışmalarında önemli bir yere sahip olan Ömer Lütfi Barkan'ın Hane Katsayısı yöntemine göre yapılmıştır. Bu yöntem ile hane sayısı 5 ile çarpılarak tahmini nüfus elde edilmeye çalışılmaktadır (Barkan, 1941, s. 158).

Tablo.1. Zile Merkez Kazasında Mahalleler ve Nüfus Sayısı (1844-1845 Senesi)

Sıra	Mahalle Adı	Hane Sayısı		Tahmini Nüfus*	
		Müslim	Gayrimüslim	Müslim	Gayrimüslim
1	Alaca Mescid	202	5	1010	25
2	Ali Kadı	113	0	565	0
3	Arnabud	130	0	650	0
4	Cami-i Kebir	95	13	475	65
5	Cedid	104	59	520	295
6	Derun-ı Ka'la	20	0	100	0
7	Dutlupınar	71	37	355	185
8	Hacı Mehmed	165	27	825	135
9	Kethüda	58	0	290	0
10	Kislik	127	0	635	0
11	Küçük Minare	0	35	0	175
12	Minare	325	27	1625	135
13	Molla Yahya	52	0	260	0
14	Nakkaş	27	0	135	0
15	Palanga	19	3	95	15
16	Sakiler	50	8	250	40
17	Şeyh Ali	168	0	840	0
18	Şeyh Kulu	35	0	175	0
19	Yazıcı	46	0	230	0
20	Zincirli	367	0	1835	0
	Toplam	2174	214	10870	1070

Tablodan 1'den anlaşılacağı üzere Zile'de Müslim-gayrimüslim en fazla nüfusa sahip mahalleler Zincirli, Alaca Mescid ve Minare Mahallesidir. En seyrek nüfusa sahip mahalleler ise; Derun-ı Kal'a ve Nakkaş mahalleleridir. Zile'de Gayrimüslim nüfusun hiç olmadığı 11 mahalle bulunmakta iken sadece Gayrimüslim nüfustan müteşekkil Küçük Minare adında bir mahalle mevcuttur. Gayrimüslim ahalinin en yoğun olduğu mahalleler; Cedid, Dutlupınar ve Küçük Minare Mahalleleri iken en seyrek olduğu mahalleler ise Palanga, Alaca Mescid ve Sakiler'dir.

Çalışmanın bir diğer kazası olan Bozok'un tarihi, yapılan arkeolojik kazılar sonucu ele geçen bulgular neticesinde ilk Tunç Çağı'nın başlarına kadar eskiye gitmektedir (Kınal, 1991, s. 25-26). Osmanlılar idaresinde Bozok Sancağının bulunduğu bölgede ilk çağlardan beri hüküm süren medeniyetler sırasıyla şunlardır: Hititler, Frigler, Kimmerler, Persler, Galatlar. Ayrıca M.Ö. 1950-1750 yılları arasındaki Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Asurlu tüccarlar, Bozok'un en meşhur şehirlerinden biri olan Alışar'da Pazar yerleri kurmuşlardır. Yani Asur kolonilerinin yayılış sahası içinde Bozok ve çevresi de bulunmaktadır. Bozok Miladın başlarında önce Roma hâkimiyetine geçmiştir. M.S. 4. yüzyılın sonlarında ise Roma İmparatorluğu ikiye ayrılınca Doğu Roma (Bizans) hâkimiyetinde kalmıştır (Kınal, 1991, s. 30). Bölgenin Müslüman Türklerin hâkimiyetine

geçiş Zile kazası gibi Danişmendliler ile olmuştur. Daha sonra 1174 yılında II. Kılıçarslan tarafından Selçuklu topraklarına ilhak edilmiştir. Sonraki süreçlerde Kadı Burhaneddin ve İlhanlılar tarafından idare edilen şehir, yine Zile ile beraber 1399 yılında Yıldırım Bayezid zamanında Osmanlı idaresiyle tanışmıştır. Timur istilası tarafından kısa süreliğine Dulkadiroğulları idaresine giren şehir 1514'te Yavuz Sultan Selim tarafından tekrar Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır (Ocak, 1992, s. 321). Osmanlı idaresine girdikten sonra bölgeye sancak statüsü verilerek Kırşehir ile beraber Rum Eyaleti'ne bağlanmıştır. Kanuni devrinde Kırşehir ile beraber kısa süreliğine de olsa Dulkadiyriye Eyaleti'ne bağlı sancak olmuştur. Bölgenin Osmanlı idaresine geçmesi ile bir takım siyasi ve sosyal karışıklıkların yaşandığı göze çarpmaktadır. 16. yüzyılın ortalarına doğru Tokat ve Bozok çevresinde meydana gelen isyanlar hem devleti hem de halkı büyük sıkıntılara sokmuştur. Bozoklu Celal, Şah Veli, Baba Zünnün, Süğlunoğlu Musa ve Kalender Çelebi gibi kişilerin önderliğinde peş peşe başlayan isyanlarda Safevî etkisi görülmektedir (Koç, 1992, s. 561). Bozok 19. yüzyıla gelindiğinde idari anlamda bazı değişikliklere uğramıştır. Bu dönemde Sivas Eyaleti'ne bağlı kaymakamlık olarak idare edilmekte iken 1846 yılında merkezden uzaklığı gerekçe gösterilerek Sivas'tan ayrılarak, Kayseri ile birlikte, Bozok ve Kayseri Sancakları mutasarrıflığı haline getirilmiştir. 1846 yılından itibaren Ankara Eyaleti'ne bağlanmıştır. Ancak Ankara Eyaleti'ne bağlanmadan hemen bir yıl önce yapılan 1845 yılında Temettuat sayımlarında Bozok, Sivas Eyaleti'ne bağlı idi (Koç, 1992, s. 562).

1845'te Bozok temettuat defterinde Bozok merkez kazasında dokuz mahalle kaydedilmiştir. Bu mahallelerin dördünde Müslim-gayrimüslim ahalî bir arada yaşamaktadır. Bozok merkez kazasında 1845 senesinde toplam hane sayısı 2.315 olup tahmini toplam nüfus ise 11.575'tir. Toplam nüfus içinde gayrimüslim ahalinin hane sayısı 735 olup tahmini toplam nüfusu ise 3.675'tir (Akgündüz, Öztürk, 2000a, s. 81).

Tablo.2. Bozok Merkez Kazasında Mahalleler ve Nüfus Sayısı (1844-1845 Senesi)

Sıra	Mahalle Adı	Hane sayısı		Tahmini Nüfus	
		Müslim	Gayrimüslim	Müslim	Gayrimüslim
1	Medrese	123	0	615	0
2	Taşköprü	259	0	1295	0
3	Tekye	250	199	1250	995
4	İslambolluoğlu	124	64 Rum	620	560
5	Mutafoğlu	148	0	740	0
6	Köseoğlu	108	238	540	1190
7	Tuzkayası	68	186	340	930
8	Çatak	267	0	1335	0
9	Nohudlu	233	0	1165	0
	Toplam	1580	735	7900	3675

Tablo 2’de gösterildiği üzere Bozok’ta nüfusun en yoğun görüldüğü mahalleler Tekye, Köseoğlu ve Çatak Mahalleleri iken nüfusun daha az olduğu mahalleler ise Medrese, Nohudlu ve Mutafoğlu Mahalleleridir. Diğer taraftan gayrimüslim nüfusun en yoğun olduğu mahalleler Tekye ve Köseoğlu Mahalleleri iken daha seyrek olduğu mahalleler ise İslambolluoğlu ve Tuzkayası Mahalleleridir. Ayrıca İslambolluoğlu Mahallesi’nde ikamet etmekte olan gayrimüslim mahalle sakinlerinin 64’ü Rum, 60’ı da Ermeni olarak ayrı ayrı kaydedilmiştir. Bozok’ta, Zile’de olduğu gibi sadece gayrimüslim ahalinin yaşadığı mahalle bulunmamaktadır. Toplam dokuz mahallenin dördünde Müslim-gayrimüslim ahalî bir arada yaşarken beş mahallenin hiçbirinde gayrimüslim bulunmamaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde ise, 19. yüzyılın ortalarında Zile hem mahalle sayısı hem de nüfus sayısı bakımından Bozok’tan daha gelişmiş bir kaza merkezi olarak karşımıza çıkmaktadır.

1844-1845 TARİHLİ TEMETTUAT DEFTERLERİ

Temettu Arapça “kâr etmek” anlamına gelen bir kelimedir. “Temettuat” ise kelimenin çoğulu olup kârlar, faydalar, kazançlar anlamı taşımaktadır (Develioğlu, 2010, s. 1073). Terim anlamı ise; Tanzimat devrinde, daha önce değişik adlarla alınan örfî vergilerin yerine tek bir vergi olarak koyulan tüccar, esnaf, köylü, şehirlî hane reislerinin yıllık kazançları üzerinden alınan vergilerdir. Bu vergilerin kaydedildiği defterlere Temettuat defterleri denir (Bizbirlik, Atar, 2009, s. 45). Bu verginin temeli II. Mahmud zamanında 1826’da alınan ihtisap vergisine dayanır (Serin, 1998, s. 771).

19. yüzyılın ortalarında Osmanlı sosyo- iktisat tarihi açısından önemli bir yere sahip olan Temettuat Defterleri 15. ve 16. yüzyılda oluşturulan tahrir defterlerinden çok farklıdır. Çünkü bu defterler daha önce

yapılan tahrirlerden çok daha ayrıntılı bilgileri içermektedir (Kütükoğlu, 1995, s. 397).

Vergilerin düzenli ve eşit bir şekilde toplanmasına yönelik yapılan Tanzimat'ın mali yapılanmasındaki yenilikler önceki düzenlemelere nazaran büyük farklılıklar içeriyordu. Mali reformlar kapsamında 1838-1848 yılları arasında üç vergi sayımı yapılmıştır. 1838'de II. Mahmud'un saltanatının son yıllarında yapılan sayım, mal/mülk sayımına dönüktür. Asıl temettuat defterlerini oluşturan kayıtlar 1840 ve 1844-1845 sayımlarıdır (Efe, 2016, s. 25).

Maliye Varidat Kalemi defterlerinden olan Temettü Defterleri, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi fonunda *BOA. ML. VRD. TMT. d* kodu ile kayıtlıdır. 1988'e kadar bu seriden çok az deftere Maliyeden Müdevver ve Kepeci Tasnifleri arasında rastlanmaktaydı. 1988 yılında kataloglanıp araştırmalara sunulan bu defterler serisi dokuz katalog içerisinde 17.747 defter içermektedir. Temettü Defterleri serisinin tasnif edilip araştırmaya açılmasından önce Kepeci ve Maliyeden Müdevver Fonundaki defterler içinde bulunan temettü defterleri, ilk defa Prof. Dr. Tevfik Güran tarafından kullanılmıştır (Kütükoğlu, 1995: 396).

Bu araştırmaya konu olan Sivas Eyaletine bağlı Zile ve Bozuk Kaza merkezleri sayımları 1844-45 yıllarına aittir. Zile Temettuat Defteri Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi fonunda, "BOA. ML. VRD. TMT. d." kodu ile kaydedilmiş olup 06082_00000 ile 06082_00372 numaraları arasında toplamda 372 sayfadan oluşmaktadır. Defter yalnız Zile kaza merkezini içermekte olup 18X52 ebadındadır (Demir, 2018, s. 36).

Bozuk Temettuat Defterleri ise 2000 yılında Prof. Dr. Ahmet Akgündüz ve Doç. Dr. Said Öztürk tarafından 3 cilt halinde transkript edilmiştir. Transkripti gerçekleştirilen Bozuk Temettuat Defterlerinin ilk iki cildi söz konusu dokuz mahalledeki ahalinin temettuat gelirine aittir. Üçüncü ve son ciltte ise bu mahallelerdeki ahalinin emlak gelirlerine dair bilgiler bulunmaktadır. Dolayısıyla her iki bölgenin temettuat defterlerini referans olarak ele alan bu çalışmada, Zile temettuat defterinin orijinali elimizde mevcutken, Bozuk temettuat defterlerinin hem orijinali hem de bahsi geçen 3 ciltlik transkriptinden faydalanılmıştır.

ZİLE VE BOZOK KAZA MERKEZLERİNDE GAYRİMÜSLİM AHALİNİN UĞRAŞTIKLARI MESLEKLER VE BU MESLEKLERDEN ELDE EDİLEN GELİRLER

İnsanoğlu var olduğundan beri ihtiyaçlarını karşılamak için belirli uğraşlara girişmiştir. El emeğine dayanan bu uğraşlar zaman içinde gelişmiş ve günümüzde “meslek” dediğimiz iş kollarına ayrılmıştır (Divrikoğlu, 2016, s. 169). Zile ve Bozok bölgelerinde yaşayan gayrimüslim ahalinin mesleklerine ve mesleklerinden elde ettikleri kazançlara ait veriler ayrı ayrı ele alınacaktır. Bu sayede gayrimüslim ahalinin ikamet ettikleri bölgelere sosyal ve ekonomik anlamda katkıları ortaya konmaya çalışılacaktır.

Bozok Temettuat Defteri’nde toplamda 165 çeşit meslek mevcuttur. Bu mesleklerden gayrimüslim ahalinin uğraştığı meslek türü 98’dir. Bozok’ta gayrimüslim ahalinin Müslüman ahalden farklı olarak uğraştığı meslek dalı toplamda 23’tür. Bu meslekler ve bu mesleklerle uğraşan kişilerin sayısı şöyledir: *Akkam 1, allaf 1, bakırcı 4, balıkçı 1, basdırmacı 1, bazergan 1, bekçi 1, bezirci 1, çıkırıkçı 4, çilingir 6, fenerci 1, hallac 2, kalemkâr 1, kazzaz 3, keçeci 6, kemancı 1, kızakçı 1, mıytab 5, papaz 2, şarabdar 1, taşçı 1, tulumbacı 1 ve tuzcu 2*. Ancak hemen belirtmek gerekir ki defterde bazı hane sahiplerinin meslekleri belirtilmemiştir.

Bazı hane reisleri ise deftere *amelmande* (iş göremez) (Develioğlu, 2010, s. 34) ve *sâ’il* (dilenci) (Develioğlu, 2010, s. 1068) olarak kaydedilmiştir. Bu kişiler vergiden muaf tutulmuşlardır. Bazılarısıya bedensel ve zihinsel engelleri ile kendilerine defterde yer bulmuştur. Bir örnek vermek gerekirse, Tekye Mahallesi’nde hane 77 numara 77’de ikamet etmekte olan Çobraz oğlu Ayvaz için: *Mersûm mecnun olduğundan vergi alınmadığı* ifade edilmiştir (Akgündüz, Öztürk, 2000a, s. 389). Söz konusu defterde bu ve buna benzer 77 gayrimüslim kişinin mesleği belirtilmemiş olup bunlardan 20’si *amelmande* ve 6’sı *sâ’il* olarak kaydedilmiştir.

Tablo.3. Zile ve Bozuk'ta Gayrimüslim Nüfusun Uğraştıkları Meslekler (1844-1845 Senesi)

Sıra	Meslek Adı	Hane Reîzi		Sıra	Meslek Adı	Hane Reîzi		Sıra	Meslek Adı	Hane Reîzi	
		Zile	Bozuk			Zile	Bozuk			Zile	Bozuk
1	Akkam	0	1	40	Değirmenci	5	5	79	Kirişçi	0	2
2	Amele	9	3	41	Demirci	1	35	80	Köşker	0	40
3	Arakçı	35	0	42	Duhancı	5	14	81	Leblebici	1	0
4	Allaf	0	1	43	Dülger	2	26	82	Mazman	8	4
5	Attar	1	4	44	Debbağ	0	3	83	Mumcu	2	2
6	Arabacı	0	3	45	Dükici	0	4	84	Manav	0	7
7	Aşçı	0	4	46	Duvarcı	0	14	85	Meşçi	0	1
8	Ayvaz	0	4	47	Eskici	2	12	86	Mitrib	0	2
9	Azab	0	2	48	Ekinci	0	1	87	Muallim	0	1
10	Amelmande	0	20	49	Fenerci	0	1	88	Muytab	0	5
11	Bacacı	1	0	50	Hizmetkâr	2	16	89	Nalbant	0	15
12	Bahçacı	6	6	51	Hallac	0	2	90	Nalçacı	0	6
13	Bağcı	0	3	52	Hancı	0	1	91	Natur	0	2
14	Bakırcı	0	4	53	Hararcı	0	2	92	Oduncu	0	7
15	Bakkal	0	3	54	Irzad	0	15	93	Penbeci	17	0
16	Balıkçı	0	1	55	Kalaycı	1	19	94	Pabuççu	0	7
17	Basdırmacı	0	1	56	Kasap	1	2	95	Papaz	0	2
18	Basmacı	0	3	57	Kızakçı	1	1	96	Rahib	0	2
19	Bazergan	0	1	58	Kıracı	1	4	97	Sarrac	1	18
20	Bekçi	1	1	59	Kapıcı	3	0	98	Sellah	2	10
21	Berber	4	13	60	Kazzaz	1	3	99	Semerci	1	7
22	Bezirci	0	2	61	Kilitçi	3	0	100	Seele	1	0
23	Bezzaz	3	34	62	Kasarcı	1	0	101	Sa'il	0	6
24	Belirtilmeyen	40	77	63	Kazancı	4	0	102	Sazende	0	2
25	Bovacı	2	17	64	Keşiş	1	0	103	Sıvacı	0	2
26	Bıçakçı	0	3	65	Kiremitçi	1	0	104	Şarabdar	3	1
27	Bostancı	0	8	66	Kuyumcu	1	25	105	Tarakçı	2	2
28	Böğrekçi	0	2	67	Kürekcı	1	3	106	Tellak	1	6
29	Cehrici	0	2	68	Kökçü	1	0	107	Terzi	12	39
30	Çanakçı	0	1	69	Kulahçı	3	0	108	Taşçı	0	1
31	Çerçi	6	40	70	Kürkçü	1	3	109	Tenekeci	0	1
32	Çizmeci	11	1	71	Kahveci	0	5	110	Tulumacı	0	1
33	Çıkrıkçı	0	4	72	Kalemkâr	0	1	111	Tulumcu	0	3
34	Çilingir	0	6	73	Katırcı	0	3	112	Tuzcu	0	2
35	Çoban	0	2	74	Kavvaf	0	2	113	Tüfengçi	0	3
36	Çömlekçi	0	1	75	Kebabçı	0	3	114	Urgancı	2	0
37	Çörekçi	0	1	76	Keçeci	0	6	115	Ziraatçı	0	7
38	Çubukçu	0	5	77	Kemancı	0	1	TOPLAM	Zile	Bozuk	
39	Çulhacı	0	1	78	Kılınççı	0	20		214	735	

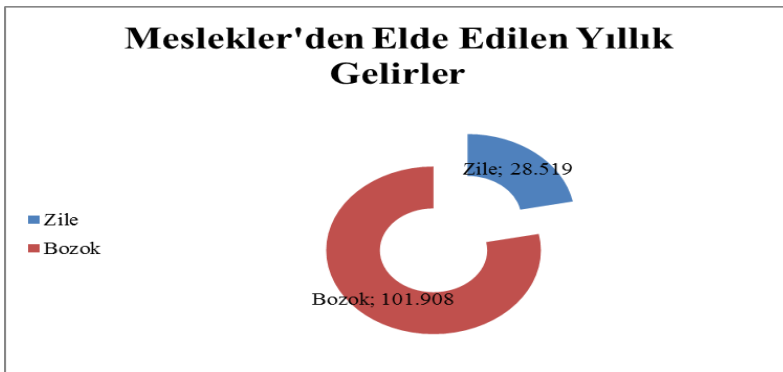
Zile kaza merkezinde birbirinden farklı toplam 122 meslek türü bulunmaktadır. Bu meslek türlerinin 45'i gayrimüslim ahalî tarafından icra edilmektedir. Zile'de gayrimüslim nüfusun, Müslümanlardan farklı olarak uğraştıkları 11 meslek dalı bulunmaktadır (Demir, 2018, s. 62). Bu meslekleri yapanlar *kuyumcu*, *çizmeci*, *kilitçi*, *bacacı*, *tarakçı*, içki imal edip satan *arakçı* (Pakalın, 1993a, s. 64), leke çıkarıcı, yıkayıcı olan *kassar* (Sami, 1317, s. 1071), manastırlarda ibadetle meşgul olan *keşiş* (Pakalın, 1993b, s. 250), *şarabdar*, *kökçü* ve *kürkçü*dür. Mesleği olmayanlar ve vergiye tabi tutulmayanlar *bir şeyi olmayub, onun bunun iâşesi ile*

geçinmekte olduğu, seele olduğundan vergi alınmadığı, iane ile geçindiğinden vergi alınmadığı gibi ifadeler ile deftere kaydedilmiştir. Bir örnek vermek gerekirse, defterde, Cedid Mahallesi hane 48 numara 48'de ikamet eden *seele* Değirmenci-oğlu Kirkor'un bir şeyi olmayıp iane ile geçindiği için kendisinden vergi alınmadığı belirtilmiştir (BOA, ML. VRD. TMT. d., s. 749). Aşağıda Tablo 3'te Bozok ve Zile merkez kazalarında Gayrimüslim nüfusun icra ettikleri meslekler ve bu meslekleri icra edenlerin sayıları gösterilmiştir.

Bu verilere bakıldığında Bozok'ta mesleki çeşitliliğin Zile'den bir hayli fazla olduğu görülmektedir. Bunun başlıca sebebi Zile kazasında yalnız 214 Gayrimüslim kişi varken Bozok kazasında bu sayının 735 olmasıdır. Diğer taraftan iki bölgede icra edilen mesleklerin neredeyse tamamı benzerlik göstermektedir. Zile'de Bozok'tan farklı olarak yapılan 14 meslek dalı bulunmaktadır. Bu meslekleri yapanlar *attar, arakçı, bacacı, kapıcı, kasarcı, kazancı, keşiş, kilitçi, kiremitçi, kökçü, külahçı, leblebici, penbeci* ve *urgancı*dır. Bozok Temettuat Defteri'nde mesleği belirtilmeyen 77 hane sahibi mevcut olup 20 hane sahibi amelmande (iş göremez) ve altı hane sahibi ise sa'il (dilenci)'dir. Zile merkez kazasında mesleği belirtilmeyen 40 kişinin yanında sadece bir kişi sa'il (dilenci) olarak kaydedilmiştir. Söz konusu defterlerde ince el işçiliğine dayanan *kuyumculuk* mesleğini icra eden kişilerin sayısı Bozok'ta 25 iken Zile'de sadece bir kişidir. Bu meslek Zile'de Cedid Mahallesi hane 23 numara 23 te ikamet etmekte olan *Ermeni asıllı Malkom* tarafından icra edilmektedir (BOA, ML. VRD. TMT. d., s. 754). Tablo 3'te verilen meslekler incelendiğinde her iki kazada *amele, bostancı, bahçacı* gibi beden gücüne dayalı mesleklerin az olduğu görülmektedir. Bu durum, adı geçen kazalarda yaşayan gayrimüslim ahalinin genelde hassas el işçiliği gerektiren yükte hafif pahada ağır meslekleri icra ettiğini ortaya koymaktadır (Demir, 2018, s. 65). Bozok Temettuat Defteri'nde bazı mesleklerin yanına "muvakkaten" yani geçici (Develioğlu, 2010, s.812) ibaresi düşülmüştür. Geçici olarak yapılan mesleklerin başında hizmetkâr ve ırgatlık gelmektedir. Bu durum muvakkaten kavramının o tarihlerde günümüzdeki *sezonluk* kavramına karşılık kullanıldığına delalet etmektedir. Tekye Mahallesi hane 46 numara 46'da ikamet etmekte olan Köşker-oğlu Serkiz'in muvakkaten ırgatlık yaptığı belirtilmektedir. Serkiz'in geçici/sezonluk olarak yaptığı ırgatlık gibi mesleklerde genellikle "Mersûmun nesne-i sâiresi olmayub geçici olarak ırgatlık ile geçindiğinden tahminen bir senede temettuatı..." gibi bir açıklama yapılmaktadır. Bu açıklama ile sezonluk yapılan mesleklerden alınan vergilerin diğerlerine nazaran daha az olduğu dikkat çekmektedir (Akgündüz, Öztürk, 2000a, s. 378).

Zile ve Bozuk'ta var olan mesleki çeşitlilik bu bölgelerdeki istihdam olanaklarını göstermesi yanında, özelde bölge halkının, genelde ise Osmanlı Devleti'nin ekonomik yapısı hakkında tahminlerde bulunulmasını da kolaylaştırmaktadır. Tanzimat Fermanı'nın öncelikli amaçlarından olan vergi adaletinin sağlanması sonucunda oluşturulan temettuat kayıtlarında meslek gelirinden sağlanan vergiler önemli bir yer tutmaktadır. Bununla birlikte, birkaç kalemler altında alınan vergiler dikkatle incelendiğinde bazı orantısızlıklar göze çarpmaktadır. *Sene-i sâbıkada vergü-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu* şeklinde kaydedilen senelik gelirden alınan vergi-i mahsûsa ve kazançlar arasında orantısızlık bulunmaktadır. Yani daha az gelir elde edenden fazla vergi alınırken, daha fazla geliri olandan az vergi alındığı da saptanmıştır (Kütükoğlu, 1995, s. 411). Bu orantısızlığın bir sebebi temettuat kayıtlarını tutan kâtibin, defterde bazı hane reislerinin mesleklerinden elde ettikleri geliri yazmamasıdır. Zile merkez kazasında çoğunlukla Müslüman ahalinin ve az da olsa Gayrimüslim ahalinin kimi hane reislerinin meslek gelir kaydı yazılmamıştır (Demir, 2018, s. 115). 19. yüzyılın ortalarında Bozuk'un dört mahallesinde yaşayan gayrimüslim ahalinin bir senede elde ettikleri gelirler neticesinde verdikleri toplam vergi miktarı, 11.675 kuruş 46 paradır. Mesleklerden elde edilen gelir miktarının toplamı 101.908 kuruş olup senelik toplam tahmini temettu 146.282 kuruştur. Zile'de dokuz mahallede ikamet eden gayrimüslimlerin senelik vergi miktarı 20.790 kuruş olup, mesleklerden elde edilen gelir 28.519 kuruştur. Senelik toplam tahmini temettu ise 49.928 kuruştur (Bk. Grafik 1.).

Grafik. 1 Zile ve Bozuk Merkez Kazalarında Gayrimüslimlerin Mesleklerinden Elde Edilen Senelik Gelir Miktarı (1844-1845) (Kuruş Cinsinden)

Zile ve Bozok temettuat defterlerinin her ikisinde, icra ettikleri mesleklerden elde ettikleri gelirler, kişi isminin hemen altında *mesleğinden ya da sanatından temettü* (kişinin deftere kaydedilirken meşgul olduğu meslekten elde ettiği yıllık tahmini kazanç) şeklinde yazılmıştır. Emlak ve hayvanata dair gelirler sıralandıktan sonra en alt kısma ise *mecm'undan temettü* (toplam tahmini kazanç) şeklinde toplam gelirler verilmiştir. Grafik 1'de her iki kazada yaşayan gayrimüslim ahalinin senelik olarak mesleklerinden elde ettikleri gelirler baz alınarak ortaya konmuştur. Bu gelirler içerisinde mesleği olmayan ve herhangi bir iş ile iştigal etmeyenler dâhil edilmemiştir. Grafikte gösterildiği gibi Bozok'ta nüfus ve meslek çeşitliliğinin fazla olması senelik mesleki gelirin oranını etkileyerek % 80 gibi bir oran ifade etmiştir. Zile ise beşte birlik bir gelir ile yaklaşık % 20'lik bir orana sahiptir. Bozok'ta en fazla rağbet gören mesleklerin erbapları ve sayıları şunlardır: *çerçi* 40, *köşker* 40, *terzi* 39, *demirci* 35, *bezzaz* 34, *dülger* 21, *kalaycı* 19, *sarrac* 18, *nalbant* 15, *ırgad* 15. Zile'de yoğun olarak yapılan mesleklerin sahipleri ve sayıları şöyledir: *Araççı* 35, *penbeci* 17, *terzi* 12, *çizmeci* 11, *mazman* 8, *çerçi* altı, *bahçacı* altı.

ZİLE VE BOZOK MERKEZ KAZALARINDA GAYRİMÜSLİMLERİN İCRA ETTİKLERİ MESLEKLER VE MAHALLELERE GÖRE DAĞILIMLARI

Gayrimüslimler tarafından Zile'de 45 ve Bozok'ta 99 farklı çeşit mesleğin yapıldığı yukarıda belirtilmişti. Aşağıda Tablo 4'te her iki yerleşim yerinde söz konusu meslekler bir sınıflamaya tabi tutularak gruplandırılmıştır. Böyle bir yol izlenmesinin temel olarak iki sebebi vardır: İlki her iki kazada mevcut olan mesleklerin sektörlere göre mukayesesini yapmaktır. İkincisi ise Zile ve Bozok'ta gayrimüslimler tarafından iştigal olunan meslekleri şehirler bazında değerlendirmektir. Tablo 4'ten de anlaşılacağı üzere mevcut meslekler birbirinden farklı 14 gruba ayrılmıştır. Ancak belirtmek gerekir ki 14. grupta toplananlar belli bir mesleki sınıflandırmaya tabi olmayıp, var olan meslek sayılarının belirtilmesi için istatistiki olarak yazılmıştır. Bu bağlamda Bozok'ta hane reisleri tarafından en fazla yapılan meslek grupları 123 kişiyle *dokumacılık*, 110 kişiyle *ticaret*, 114 kişiyle *alet-edevat üretimi*, 41 kişi ile *yiyecek-içecek üretimidir*. Zile'de ise bu durum biraz daha farklı olup 50 kişiyle *yiyecek-içecek üretimi*, 30 kişiyle *dokumacılık*, 30 kişiyle *ticaret*, 12 kişiyle *alet-edevat üretimi* ile ilgili meslekler öne çıkmaktadır (Demir, 2018, s. 69).

Tablo 4. Mesleki Gruplar ve Mahallelere Göre Dağılımları

Numara	Meslek Grupları	Hane Sayısı	
		Zile	Bozok
1	Tarım ile ilgili Meslekler	6	29
2	İnşaat ile ilgili Meslekler	7	43
3	Yiyecek-İçecek Üretimi ve Satışı ile ilgili Meslekler	50	41
4	Dokümanlık ile ilgili Meslekler	47	123
6	Ticaret ile ilgili Meslekler	14	110
7	Taşımacılık ile ilgili Meslekler	0	7
8	Temizlik İşleri ile ilgili Meslekler	6	25
9	Beden Gücüne Dayalı Meslekler	11	38
10	Alet- Edevat İmal Edenler ile ilgili Meslekler	12	116
11	Din, Askeri, İdari ve Eğitim ile ilgili Meslekler	2	8
12	Diğer Meslek Grupları	18	48
13	Dericilik ile ilgili Meslekler	0	45
14	İşi Olmayanlar ve Belirtilmeyenler	41	102
	Toplam	214	735

1-Tarım ile İlgili Meslekler

Tarım ile ilgili mesleklerde, Zile’de sadece *bahçacı* (*bahçeci*) mesleği mevcuttur. Bu meslek bahçıvanlık ile aynı anlama gelmekte olup Zile temettuat defterinin birçok yerinde bahçıvan olarak da kaydedilmiştir. Bahçıvan, geçimini bahçe ürünlerini yetiştirip satarak sağlayan ve kimi zaman ise bir bahçenin düzenlenmesinde görevli olan kişiler için de kullanılan bir tabirdir (Uca, Ülker, 2016, s. 166). Bahçecilik Zile’de altı hane reisi tarafından yapılmaktadır. Bu haneler ve bahçacı âdeti ise şöyledir: Cedit Mahallesi 1, Dutlupınar Mahallesi 1ve Hacı Mehmed Mahallesi 4’tür.

Bozok’ta bu meslek grubu altında bağcı üç, bahçacı altı, bezirci iki, bostancı sekiz, cehrici iki, ekinci bir ve ziraatçı yedi olmak üzere 29 kişi tarafından yapılan yedi farklı alt meslek dalı bulunmaktadır. Bu mesleklerden hemen hepsi zirai ürün yetiştirip satmakla ilgilidir. Sadece İslambolluoğlu Rum Mahallesi’nde iki kişi tarafından yapılan *bezirci* mesleği ise bu ekilip biçilen zirai ürünlere tohum sağlayan yani; kelimenin kökeni gereği bezir, tohum, ekilecek tane satan kişidir (Develioğlu, 2010, s. 110). Gene İslambolluoğlu Ermeni ve Rum Mahallesi’nde birer kişi tarafından yapılmakta olan *cehrici* mesleği de ilginç olan diğer bir meslektir. Cehri, sözlükte, kökboyasıgillerden, meyve, kabuk veya odunundan güzel kırmızı renk elde edilen bir kök olarak geçmektedir (sozluk.gov.tr, erişim tarihi, 30.09.2019). Bu bitkinin sarı boya kökü

üretiminde de kullanıldığı söylenmektedir (Sami, 131, s. 459). Bir nevi boya üretimi için kullanılan cehri bitkisi, ister meyvemsi bir madde ister tamamen dikenli bir ağaç olsun, cehrici bu boyayı üretmek için bu bitkiyi veya meyvesini yetiştiren ya da satan kişiye denmektedir (Somuncu, 2004, s. 99).

Tarıma dayalı mesleklerden *bostancılık* Köseoğlu Mahallesi ve İslambolluoğlu Ermeni Mahallesi'nde toplamda sekiz kişi tarafından en fazla yapılan meslektir. Bostan, ağaç, yeşillik, çiçeği bol olan sebze yetiştirilen hoş kokulu bahçeye verilen isimdir. Diğer bir tanıma göre ise kavun, karpuz, hıyar gibi ürünlerin yetiştirildiği arazilerdir. Bostancı ise bu ürünleri yetiştirmekle meşgul olan kişidir (Hanılçe, 2014, 374).

2-İnşaat ile İlgili Meslekler

Bu meslek grubunda Zile'de yapılan dört farklı iş kolu bulunmaktadır. Bu işi yapan kişi sayısı ise toplamda yedidir. Bir bina inşa etmek ya da tadilatını yapmak ile ilgili olan bu iş kolları ve kaç kişi tarafından yapıldığına dair bilgiler ise şöyledir: *bacacı* 1, *dülger* 2, *kapıcı* 3 ve *kiremitçi* 4. Cami-i Kebir ve Minare Mahallesi'nde birer hane reisi tarafından yapılan *dülgerlik* mesleği, bina inşaatında kapı pencere gibi ahşap kısımlara madde üreten sanatkarların yaptığı işin adıdır (Sami, 1316, s. 633).

İnşaat alanı ile ilgili Bozok'ta dört adet meslek türü bulunmaktadır. Bu mesleği icra eden toplam kişi sayısı 43'tür. Bu iş kolunda en fazla yeri meşgul eden *dülgerler*, Tekye Mahallesi'ndeki dokuz, Köseoğlu Mahallesi'ndeki dokuz ve Tuzkayası Mahallesi sekiz, toplamda 26 kişidir. Diğer bir meslek olan *duvarcılık* ise Tekye Mahallesi'nde 12, Tuzkayası ve Köseoğlu Mahallesi'nde birer olmak üzere toplamda 14 kişi tarafından yapılmaktadır. Diğer iki meslek olan *sıvacılık* iki ve *taşçılık* bir kişi tarafından yapılmakta olup bu hane reisleri Tekye Mahallesi'nde ikamet etmektedirler (Akgündüz, Öztürk, 2000a, s. 376-416).

3-Yiyecek-İçecek Üretimi ve Satışı ile İlgili Meslekler

Zile'de en revaçta olan bu meslek grubu toplamda 50 kişi tarafından yapılmaktadır. Bu grup altında *arakçı*, *değirmenci*, *duhancı*, *kasap*, *şarabdar* ve *leblebici* gibi meslekler bulunmaktadır. Kazada *arak* (rakı) üretim veya satım mesleğini icra eden 35 kişinin tamamı Küçük Minare Mahallesi'nde ikamet etmektedir. Diğer bir deyimle, bu mahallede ikamet etmekte olan 35 hane reisinin tamamı yalnız rakı (rakı) üretimi yapmaktadırlar (BOA, ML. VRD. TMT. d., s. 779-787). *Duhan*, aslında tütün demektir. Arapça bir kelime olup duman anlamına da gelmektedir. Duhancı hem tütün üreticisi hem de üretilen tütünü içilebilir duruma getirenler için kullanılan bir tanımdır (Uca, Ülker, 2016, s. 93). Zile'de

toplamda beş kişi tarafından yapılan duhancılık mesleğine sadece Dutlupınar Mahallesi'nde rastlanmaktadır. *Değirmenciler* ise duhancılar gibi beş kişidir. Bunlar Sakiler Mahallesi'ndeki bir, Minare ve Hacı Mehmed mahallelerindeki ikişer kişidir. Leblebici ve kasaplık meslekleri sadece birer kişi tarafından yapılmaktadır. *Kasap* Cedit Mahallesi, *leblebici* ise Minare Mahallesi'nde sakinidir. *Şarabdarlık* mesleği Cedit Mahallesi'nde bir ve Palanga Mahallesi'nde iki olmak üzere toplamda üç kişi tarafından yapılmaktadır.

Bozuk'ta bu grup altında birbirinden farklı 12 meslek dalı bulunmaktadır. Bununla birlikte, bu meslekler ile uğraşanların toplam sayısı 41 olup Zile'den daha azdır. Bozuk'ta yiyecek-içecek üretimine dair gayrimüslimlerin icra ettikleri meslekler ve bu mesleklerle uğraşanların sayıları şöyledir: *Aşçı* 4, *duhancı* 14, *kasap* 2, *balıkçı* 1, *basdırmacı* 1, *böğrekçi* 2, *çörekçi* 1, *değirmenci* 5, *kahveci* 5, *kebabçı* 3, *şarabdar* 1 ve *tuzcu* 2. Aşçılık mesleğini icra edenlerden ikisi Tuzkayası, diğer ikisi ise Tekye Mahallesinde ikamet etmektedir. Duhancıların altısı Köseoğlu, dördü Tuzkayası ve diğer dördü de İslambolluoğlu Mahallesi'nde bulunmaktadır. Ancak İslambolluoğlu Mahallesi'ndeki dört duhancının ikisi *Rum*, ikisi *Ermeni* mahallesindedir. Kasaplık, İslambolluoğlu Rum ve Tuzkayası Mahallesi'nde birer kişi tarafından icra edilmektedir. Basdırmacı mesleğini bir kişi yapmakta olup İslambolluoğlu Rum Mahallesi'nde ikamet etmektedir. Böğrekçi mesleği ile uğraşan iki kişi Tuzkayası Mahallesi'nde oturmaktadır. Çörekçi bir kişi olup Köseoğlu Mahallesi'ndedir. Değirmencilerin dördü Köseoğlu ve biri Tuzkayası Mahallesi'ndedir. Kahvecilerin ikisi İslambolluoğlu Ermeni, ikisi Tuzkayası ve biri Tekye Mahallesi'ndedir. Kebabçılık İslambolluoğlu Ermeni, Tuzkayası ve Köseoğlu mahallelerinde birer kişi tarafından yapılmaktadır. Tuzcu mesleğini ise Tuzkayası Mahallesi'nde ikamet etmekte olan iki kişi icra etmektedir. Kazadaki tek Gayrimüslim balıkçı Tekye Mahallesi hane 83 numara 83'te ikamet etmekte olan *Kara Külah*'tır (Akgündüz, Öztürk, 2000a, s.391). Yine kazanın tek Gayrimüslim çörekçisi olan *Bariğ-oğlu Kirkor* Köseoğlu Mahallesi hane 47 numara 47'de yaşamaktadır (Akgündüz, Öztürk, 2000b, s.144). Son olarak kazadaki tek Gayrimüslim şarabdarın, bu işi muvakkaten yani geçici olarak yaptığı defterde kaydedilmiştir. Tuzkayası Mahallesi hane 87 numara 87'de ikamet etmekte olan *Çift Kethüdası oğlu Kirhor'un*, aslında kiracılık ile meşgul olduğu ancak geçici olarak şarabdarlık yaptığı belirtilmiştir (Akgündüz, Öztürk, 2000b, s.284).

4-Dokumacılık ile İlgili Meslekler

19. yüzyıl ortalarında Zile'de dokumacılık ile ilgili dokuz meslek icra edilmiştir. Bu mesleklerden toplamda 47 kişi geçimini sağlamıştır.

Minare ve Cedit Mahallesi'nde toplamda üç kişi tarafından yapılan bezzazlık kumaş satan kişinin icra ettiği, manifaturacılık mesleğidir (Develioğlu, 2010, s.111). Yalnız Cedit Mahallesi'nde iki kişi tarafından yapılan boyacılık mesleği, elbise ve bezlere boya temin eden bir meslektir. Bu meslek erbabına aynı zamanda *sabbâğ*'da denmektedir (Uca, Ülker, 2016, s. 73). Kasarcı ve kazzaz mesleği birer kişi tarafından yapılmakta olup bu mesleği yapanlar Cedit Mahallesi'nde ikamet etmektedir. Kazzaz, ham ipeği iplik ve ibrişim haline getiren kişiye denmektedir (Uca, Ülker, 2016, s. 108), (Develioğlu, 2010, s. 574). Zile'de Alacamescid Mahallesi'nde bir, Cami-i Kebir Mahallesi'nde iki, Dutlupınar Mahallesi'nde iki, Cedit Mahallesi'nde bir ve Hacı Mehmed Mahallesi'nde iki olmak üzere toplamda sekiz kişi mazman mesleğini icra etmektedir. Mazman, bir tür kilim dokuma tezgâhı anlamına geldiği gibi, kendirden ip, yular, urgan yapan kişi anlamına da gelmektedir (Demir, 2018, s. 75).

Dokumacılık ile ilgili en fazla yapılan meslek olan terzilik Cami-i Kebir Mahallesi'nde üç, Cedit Mahallesi'nde üç, Hacı Mehmed Mahallesi'nde iki, Dutlupınar Mahallesi'nde iki ve Minare Mahallesi'nde iki olmak üzere toplamda 12 kişi tarafından yapılmaktadır. Cedit ve Dutlupınar Mahallelerinde iki kişi tarafından yapılan urgancılık, keten, kenevir, pamuk, jüt gibi türlü dokuma maddelerinden yapılan ince halatı imal eden veya satan kişinin yaptığı meslektir (sozluk.gov.tr. E.T. 01.10.2019). Küçük Minare ve Palanga Mahalleleri hariç diğer tüm mahallelerde bulunan penbeciler toplamda 17 kişidir. Penbe, pamuk için kullanılan bir tabir olup penbeci ise pamuk alıp satan kişiye verilen isimdir (Pakalın, 1993b: 766).

Dokumacılık Bozok'ta 123 hane reisi tarafından 13 farklı meslek dalında icra edilmektedir. Bu meslek dallarının erbapları, bezzaz 34, boyacı 17, keçeci altı, mazman dört, terzi 39, muhtab beş, basmacı üç, çulhacı bir, dikici dört, hallac iki, hararcı iki, kazzaz üç ve kürkçü üç kişi olarak kaydedilmiştir. Bozok'ta dokumacılığa dair en fazla yapılan meslek terziliktir. Bu mesleği Tekye Mahallesi'nde 13, İslambolluoğlu Ermeni Mahallesi'nde altı, Köseoğlu Mahallesi'nde 19 ve Tuzkayası Mahallesi'nde bir kişi yapmaktadır. Bezzazlık mesleği, Tekye Mahallesi'nde altı, İslambolluoğlu Rum Mahallesi'nde altı, Köseoğlu Mahallesi'nde 17 ve Tuzkayası Mahallesi'nde beş kişi yapmaktadır. Boyacılar Tekye Mahallesi'nden dört, İslambolluoğlu Rum Mahallesi'nden bir, İslambolluoğlu Ermeni Mahallesi'nden iki, Köseoğlu Mahallesi'nden dört ve Tuzkayası Mahallesi'nden altı kişidir. Keçeciler, İslambolluoğlu Ermeni Mahallesi'ndeki üç, Köseoğlu Mahallesi'ndeki iki ve Tuzkayası Mahallesi'ndeki bir kişidir. Mazmanlar İslambolluoğlu Rum ve Tuzkayası Mahallesi'nde ikişer hane reisidir. Kazzazlık Köseoğlu Mahallesi'nde bir ve Tuzkayası Mahallesi'nde iki olmak üzere toplamda

üç kişi tarafından yapılmaktadır. Dokumacılığa dair geriye kalan meslek dallarını icra edenler aynı mahallelerde yaşamaktadır. Basmacılar İslambolluoğlu Rum, çulhacı İslambolluoğlu Ermeni, dikici Köseoğlu, hararcı Tekye, kürkçü ve muytab Köseoğlu ve hallaç Tuzkayası Mahallesi'nde sakinlerdir. Zile'den farklı olarak Bozuk'ta dokumacılığa dair yapılan meslekler, keçecilik, muytablık, basmacılık, çulhacılık, dikicilik, hallaçlık, hararcılık ve kürkçülüktür. Keçe, yünden dövme suretiyle yapılan kaba kumaştır. Kebe olarak da bilinen bu kumaş türü genellikle çobanlar ve aşırı soğuğa maruz kalanlar tarafından tercih edilmektedir.

Keçeciliğin tarihi Türk tarihi kadar eskiye dayanmakta olup bu tür kumaşı üreten kişilerce kullanılan bir tabirdir (Uca; Ülker, 2016, s. 109). Zor koşullarda üretilen keçe kumaşının 16. yüzyılda bir balkan şehri olan Köstendil'de değirmenlerde üretildiğine dair bulgular da mevcuttur (Sezer, 2019, s. 134). Muytab, halk arasında mutaf, mutafçı olarak da kullanılmakta olup, "kıl dokuyan kıldan dokuma yapan usta" anlamına gelmektedir (Pakalın, 1993b: 588). Çul dokuyan kişilere cüllâh ya da çulha denmektedir (Uca, Ülker, 2016: 78). Basmacı, pamuklu, tülbent vb. üzerine kalıpla desen basan kimsedir (sozluk.gov.tr. E.T. 02.10.2019). Hallac, pamuk, yatak, yorgan atan kişidir (Develioğlu, 2010, s. 367). Harar, büyük çuval demektir. Hararcı ise muhtemelen bu çuvalı üreten veya satan kişi anlamına gelmektedir (Sami, 1316, s. 576). Kürkçü, tilki, sansar ve gelincik gibi hayvanların derilerinden elde edilen giysiyi yapan veya satan kişidir (Sami, 1316, s. 1194). Dikici, terzi ile aynı işleve sahip görüne de tam olarak öyle değildir. Asıl işi dikmek olan dikicinin sadece kumaş dikmediği aynı zamanda çizme, ayakkabı vb. cinsinden emtiayı diken ya da tamir eden kişidir (Demir, 2018, s. 68).

5-Ticaret ile İlgili Meslekler

Ticaret, bir bölgenin ekonomik devamlılığı açısından büyü öneme sahiptir. Ticari önemini 15. ve 16. yüzyıllardan itibaren koruyan Zile'de bu dönem zarfında kurulan pazar ve panayırların yeri büyüktür. Her hafta Pazar günleri kurulan pazar, o tarihlerde Zile'ye bağlı günümüz Yozgat'ın kuzey ilçeleri ile Zile'ye yakın bugün ve o tarihlerde Tokat'a bağlı Turhal, Artova ve Pazar ilçeleri ile Çorum'un Alaca ilçesi açısından önemli bir yere sahiptir (Haniççe, 2014, s. 353-354). 19. yüzyıl ortalarında Zile'de ticaret ile ilgili altı farklı meslek bulunmaktadır. Bu mesleklerden geçimini sağlayan 14 kişi bulunmakta olup altısı çerçavidir. Çerçevi, bir çeşit gezgin esnaftır. Her türlü ufak tefek eşya satan, genellikle parayla satmayıp değiş tokuş yapan bir esnaftır. Bunlara bazı yörelerde yaymacı da denmektedir (Uca, Ülker, 2016, s. 188). Cedid ve Sakiler Mahallelerinde birer olmak üzere Zile'de iki Gayrimüslim mumcu mevcuttur. Mumcular, mum (Ar. *Şem*) üreten veya satan kişilerdir. Mum, imal edilen atölyelere

şemhane ve üreten esnafa yani mumcuya da *şem*'acı denmektedir (Uca, Ülker, 2016, s. 124). Alacamescid ve Minare Mahallelerinde birer kişinin geçimini tarakçılıkla sağlamaktadır. Tarakçı, tarak üreten veya satan esnafi temsil etmektedir (Sami, 1316, s. 879). Cedit ve Dutlupınar mahallelerinde toplamda iki kişi tarafından yapılan eskicilik mesleği ise, her türlü eski eşya alım ve satımı ile ilgili bir iş koludur. Ayrıca bu tabir eskimiş ayakkabıları onaran kişiler için de kullanılmaktadır (Demir, 2018, s. 80). Sadece Cedit Mahallesi'nde bir kişi tarafından yapılan kiracılık mesleği, binek veya yük arabasını kiraya veren kişilerin yaptığı iştir (Ayverdi, 2011, s. 681). Son olarak yukarı kısımda değindiğimiz kuyumculuk Zile'de sadece Cedit Mahallesi'nde bir kişi tarafından yapılmaktadır.

Zile'den farklı olarak Bozok'ta 19. yüzyıl da ticarete dayalı meslekler hem çeşitlilik hem de sayı bakımından daha fazladır. Bu dönemde Bozok'ta ticaret ile ilgili 14 farklı meslek bulunmaktadır. Bu meslekleri icra eden kişi sayısı ise 110'dur. Bu durum Bozok'ta ikamet eden yaklaşık 550 Gayrimüslim'in geçimini ticaret ile sağladığı anlamına gelmektedir. Bozok Temettuat Defteri'nden elde edilen verilere göre, burada yapılan meslekler ve bu meslekleri icra edenlerin sayısı şöyledir: *Allaf* bir, *bakırcı* dört, *bakkal* üç, *çerçi* 40, *hancı* bir, *kuyumcu* 25, *tarakçı* iki, *tenekeci* bir, *kiracı* dört, *oduncu* yedi, *eskici* 12, *mumcu* iki, *bazergân* bir, *manav* yedi kişi. Bozok'ta Zile'den farklı olarak allaf, bakırcı, bakkal, hancı, tenekeci, oduncu, bazergân ve manav gibi meslekler bulunmaktadır. Her iki bölgede çerçilik mesleğinin diğer mesleklerle nazaran daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. Bozok'ta allaf, hancı, tenekeci ve bazergan meslekleri birer kişi tarafından icra edilmekte olup, hancı ve tenekeci Tuzkayası, bazergan ve allaf İslambolluoğlu Ermeni mahallelerinde ikamet etmektedir. Allaf, hayvan yemi olan *a'laf*'tan gelir. Bu hayvan yemini üreten veya satan kişi allaftır (Develioğlu, 2010, s. 28). Han, kervanların konaklama yerleri, kervansaray, otel ve iş merkezleridir. Hancı ise bir Han'ı idare edip konaklayan misafirleri kabul eden ve hizmetlerini gören kişiye denir (Uca, Ülker, 2016, s. 98). Bazergân, diğer bir şekilde kullanımıyla bezirgân, tacir demektir. İkinci anlamı ise ağa makamında Yahudilere verilen bir isimdir (Develioğlu, 2010, s. 84). Bu meslek grubunda Bozok'ta en fazla yapılan çerçilik mesleği, Tekye Mahallesi'nde 13, İslambolluoğlu Rum Mahallesi'nde 11, İslambolluoğlu Ermeni Mahallesi'nde iki, Köseoğlu Mahallesi'nde 10 ve Tuzkayası Mahallesi'nde dört kişi tarafından icra edilmektedir. Kuyumculuk, Tekye Mahallesi'nde altı, İslambolluoğlu Ermeni Mahallesi'nde iki, İslambolluoğlu Rum Mahallesi'nde bir, Köseoğlu Mahallesi'nde altı ve Tuzkayası Mahallesi'nde 10 kişi tarafından yapılmaktadır. Bakkal, bazı yiyecek ve içecek mamulleri satan kişidir (Develioğlu, 2010, s. 78). Bu meslek erbabı İslambolluoğlu Rum Mahallesi'nde bir, Köseoğlu Mahallesi'nde iki kişidir. Köseoğlu ve Tuzkayası Mahallelerinde ikişer kişi tarafından

yapılan bakırcılık mesleği, bakırı işleyerek belli bir kalıba sokup satma işidir (Uca, Ülker, 2016, s. 166). Tarakçı mesleği Tekye ve Tuzkayası Mahallesi'nde birer kişi tarafından icra edilmektedir. Dört kişi tarafından yapılan kiracılık ve iki kişi tarafından yapılan mumculuk mesleğinin erbapları Tuzkayası Mahallesi'nde yaşamaktadırlar. Odunculuk ile uğraşanların ikisi İslambolluoğlu Ermeni ve beşi Tuzkayası Mahallesi'ndendir. Eskicilerin yedisi Tekye, biri İslambolluoğlu Ermeni ve beşi Tuzkayası Mahallesi'ndendir. Son olarak manav mesleğini icra edenlerin üçü Tekye, ikisi Tuzkayası ve diğer ikisi Köseoğlu Mahallesi'ndendir.

6-Taşımacılık ile İlgili Meslekler

İnsan ve yük taşınması ile ilgili olan taşımacılık mesleği seyahat ve lojistik açısından bugün olduğu kadar geçmişte de önemli bir yere sahiptir. Zile ve Bozuk kaza merkezlerinde taşımacılığa dair mesleklere sadece Bozuk'ta rastlanmaktadır. Zile temettuat defterinden elde edilen bilgiler neticesinde söz konusu meslek grubu ile ilgili gayrimüslim ahalî tarafından yapılan bir iş mevcut değildir. Bozuk'ta ise bu meslek grubu altında dört farklı iş kolu mevcuttur. Bu meslekler, *Arabacı* üç, *akkam* bir, *katırcı* iki ve *kızakçı* bir olmak üzere toplamda yedi kişi tarafından yapılmaktadır. Kızak; kar veya buz üzerinde kaydırılan tekerleksiz taşıttır. Kızakçı ise bu taşıt aracılığı ile para karşılığında yük veya insan taşıyan kişidir (Sami, 1316, 1127). Bu mesleği icra eden kişi Tuzkayası Mahallesi'nde ikamet etmektedir. Katırcı tabiri Osmanlı Devleti'nde saray dâhilinde katırlara bakmakla yükümlü olan kişiler için kullanılmaktadır. Ancak Bozuk Temettuat Defteri'nde bahsi geçen meslek erbapları katırlarını kira ile işleten ya da bedel karşılığı yük katırları ile yük taşıyan kişilerdir (Uca, Ülker, 2016, s. 107). Bu mesleği icra edenlerin biri İslambolluoğlu Ermeni bir diğeri ise Köseoğlu Mahallesi'nde ikamet etmektedir. Akkam, katırcı ile aynı işleve sahip olsa da taşımak için kullanılan hayvanın deve olması onu belirgin kılmaktadır. Diğer bir tanımlamada ise; mahmil ile hacca giden sürre alayı hizmetçisidir (Develioğlu, 2010, s. 26). Bu işi yapan tek gayrimüslim, Köseoğlu Mahallesi'nde ikamet etmektedir.

Taşımacılığa dair son meslek ise bu iş kolunda en fazla görülen arabacı mesleğidir. Arabacı, araba yapan sanatkâr olarak geçmektedir (Sami, 1316, s. 26). Ancak bu dönem zarfında ulaşım hayvan gücüne dayalı olduğu için üretilen arabalar hayvanların çekme gücü ile hareket eden araçlardır. Taşımacılıkta hayvan gücü olarak genellikle at kullanılırdı. Bu bağlamda üretilen arabalar genellikle at arabaları olurdu (Uca, Ülker, 2016, s. 64). Arabacı mesleğini icra edenlerin tamamı Tekye Mahallesi'nde yaşamaktadır.

7-Temizlik İşleri ile İlgili Meslekler

Zile ve Bozok merkez kazalarında temizlik ile ilgili meslek kolları çeşitlilik açısından diğer alanlara nazaran daha azdır. Zile’de söz konusu meslek dalları *attar* bir, *berber* dört ve *tellak* bir olmak üzere toplam altı kişi tarafından icra olunmaktadır. Cedid Mahallesi’nde bir kişi tarafından yapılan attarlık, güzel kokular ve yağlar satan kişi olarak geçmektedir (Sami, 1316, s. 939). Bazı değişikliklerle günümüze kadar ulaşan bu mesleğin kökeni tabiri caizse geleneksel tıpla paraleldir. Önceleri Anadolu da iğne, iplik, baharat, zarf, kâğıt, tütün gibi eşyaları satan kimse veya dükkânlar için de kullanılan bir tabirdi. Ancak zaman içinde şifalı ot ve köklerle ilaç yapıp satan kişiler için kullanılmaya başlanmıştır. Öyle ki bu meslek erbabının kendilerine özgü teşkilat ve kâhyalarının da olduğu anlaşılmaktadır (Uca, Ülker, 2016, s. 154). Zile’de temizlik ile ilgili en fazla görülen meslek tıraş eden, saç kesen kişi yani berberdir (Develioğlu, 2010, s. 96). Berberlik ikisi Dutlupınar, diğer ikisi Cedid ve Hacı Mehmed Mahallelerinde olmak üzere birer kişi tarafından yapılmaktadır. Zile’de bu grup altındaki son meslek ise, hamamda müşterileri yıkayıp temizleyen kişi olan tellaktır. Sakiler Mahallesi’nde bir kişi tarafından yapılan tellak mesleği bazı kaynaklarda dellâk diye de yazılmaktadır (Develioğlu, 2010, s. 195).

Bozok merkez kazasında temizlik işleri ile geçimini sağlayan 25 gayrimüslim mevcuttur. Şehirde bu alanda dört meslek dalı bulunmakta olup bu meslekler ve meslekleri icra edenlerin sayısı şöyledir: *Attar* dört, *berber* 13, *tellak* altı ve *natır* iki. Bozok’un temizliğe dair mesleklerde hem sayı hem de mesleki çeşitlilik açısından Zile’den farklı olduğunu görülmektedir. Zile’den farklı olarak mevcut olan natır, hamam da hizmetçi ya da hamam hademesinin başı demektir (Develioğlu, 2010, 949 ve Sami, 1316, s. 1451). Bu mesleği icra eden iki kişi Köseoğlu Mahallesi’nde ikamet etmektedir. Berberlik mesleğini icra edenlerin yedisi Tekye, üçü Tuzkayası ve üçü Köseoğlu Mahallesi’ndendir. Attarların üçü Köseoğlu ve biri Tuzkayası Mahallesi’ndendir. Son olarak tellak mesleğini icra edenler ise Tekye Mahallesi’ndeki bir, İslambolluoğlu Ermeni Mahallesi’nde bir ve Tuzkayası Mahallesi’nde ikamet eden dört kişidir.

8-Beden Gücüne Dayalı Meslekler

19. yüzyıl Batı Avrupa’da sanayinin geliştiği ve seri üretime geçildiği bir dönemdir. Bununla birlikte, Dünya üzerinde geleneksel üretim yapısı hiçbir zaman tümüyle ortadan kalkmamış ve üretim adına yapılan işler el becerileri ile beden gücüne dayanarak günümüze kadar devam etmiştir. Osmanlı Devleti gibi sanayileşmeye geç başlayan bir devlette de el üretimi uzun yıllar varlığını sürdürmüştür (Türklü, 2016, s. 131). Bu dönemde ele aldığımız Zile ve Bozok merkez kazalarında da geleneksel üretime dayalı işler mevcuttur. Zile’de beden gücüne dayalı meslekler ile

uğraşan 11 kişi mevcuttur. Bunlardan dokuzu *amele* olarak kaydedilmiş olup tamamı Cedid Mahallesi'nde sakindir. İkiisi *hizmetkâr* olup Cedid ve Palanga Mahallelerinde ikamet etmektedir. Amele, gündelik işlerde çalışan işçidir (Develioğlu, 2010, s. 34). Hizmetkâr, hizmet eden kimse, hizmetçi demektir. Genellikle büyük ev ve konaklarda başta temizlik olmak üzere iş gören kişidir (Develioğlu, 2010, s. 430).

Bozok'ta beden gücüne dayalı mesleklerden geçimini sağlayan toplamda 38 gayrimüslim bulunmaktadır. Bu iş gücüne dayalı meslekler ve bu meslekleri icra edenlerin sayıları şu şekildedir: *Amele* üç, *ayvaz* dört, *hizmetkâr* 16 ve *ırgad* 15'tir. Bu meslek sınıflandırması altında Bozok'taki gayrimüslimlerin sayısı Zile'den 27 kişi daha fazla olup ırgad ve ayvaz olmak üzere Zile'de bulunmayan iki ayrı meslek türüne rastlanmaktadır. Eskiden kibar konaklarında mutfak ve sair bazı hizmetlerde kullanılan *Vanlı Ermeni veyahut Kürt* uşaklara ayvaz denirdi. Bu kişilere "saraydar" diyenler de vardı. Kâhyası olmayan konaklarda bunların vazifeleri daha genişti. Yemek taşımaktan başka vekilharçlık işlerini de görürlerdi (Pakalın, 1993a, s. 127). Bozok'taki ayvazların tamamı Köseoğlu Mahallesi sakinlerindedir. Irgad, gündelik işler ile meşgul olan amele ile aynı işleve sahip olarak görülmektedir. Oysa amale ve ırgad arasındaki temel fark; ırgadın genellikle bağ, bahçe gibi tarım işlerini beden gücü ile yapan kişi için olmasıdır (Demir, 2018, s. 84). Bu grup altında Bozok'ta en fazla yapılan ikinci meslek olan ırgadlığı Tekye Mahallesi'nde 14 ve İslambolluoğlu Rum Mahallesinde bir kişi yapmaktadır. Amele mesleğini icra eden üç kişi Tuzkayası Mahallesi sakinidir. Son olarak hizmetkâr mesleğini icra eden hane reislerinin dördü Tekye, ikisi İslambolluoğlu Rum, sekizi Köseoğlu ve ikisi Tuzkayası Mahallesi'nde ikamet etmekteydi.

9-Alet- Edevat İmal Edenler İle İlgili Meslekler

Yaşam koşullarını daha kolay idame ettirmek için insanlar ilk çağlardan beri alet-edevat üretmişlerdir. Bu aletler gündelik yaşamı kolaylaştırdığı gibi kimi zaman hayati öneme de sahip olmuştur. Zile'de 19. yüzyıl ortalarında alet-edevat imal edenler grubundan meslekler, birer gayrimüslim tarafından icra edilen *demircilik*, *sarracılık*, *semercilik*, *kürekçilik*, üç kişinin yaptığı *kilitçilik* ve beş kişinin uğraştığı *kazancılıktır*. Bunların toplam sayısı ise 12'dir. Sarrac, Arapça kökenli bir kelime olup, at ve sair hayvanlara eyer, yular, koşum ve saire yapan sanatkâr demektir (Pakalın, 1993c, s. 125). Bu meslek sahiplerinden demirci ve semerci Cedid Mahallesi, sarrac Cami-i Kebir ve kürekçi Dutlupınar Mahallesi'nde ikamet etmekteydi. Kilitçiler ise Cedid, Sakiler ve Hacı Mehmed Mahallesi'nde sakindi. Kazancıardan ikişer kişi Cami-i Kebir, Hacı Mehmed ve bir kişi Cedid Mahallesi'nde yaşamaktaydı.

Alet-edevat üretimiyle uğraşanlar Bozok'ta meslek çeşitliliği ve sayısı açısından diğer alanlara göre daha fazladır. Bozok'ta bu alanda toplamda 17 farklı meslek dalı ve bu mesleği icra eden 116 kişi bulunmaktadır. Bu meslekler ve icra eden kişi sayısı şöyledir: *Fenerci* bir, *bıçakçı* dört, *çanakçı* bir, *çıkırıkçı* dört, *çilingir* altı, *çömlekçi* bir, *kürekçi* dört, *kılınççı* iki, *kirişçi* iki, *mestçi* bir, *nalbant yirmi iki*, *sarrac on sekiz*, *semerci yedi*, *demirci otuz altı*, *tulumbacı* bir, *tulumcu üç ve tüfengçi üç*. Bu mesleklerden sayıca en fazla olanları demircilik, nalbantlık ve sarracılıktır. Yalnız birer kişi tarafından icra edilen tulumbacı, çanakçı ve mestçi Köseoğlu, fenerci İslambolluoğlu Ermeni ve çömlekçi Tekye Mahallesi'nde ikamet etmektedir. Fener, her tarafı camla kaplı mum veya lamba muhafazasıdır. Fenerci ise bu aleti üreten ya da satan kişidir (Sami, 1316, s. 1005). Çıkırık, kuyudan su çekme, ağır bir nesneyi çekmek için ipin sarılmasına yarayan ve uzun bir kolla çevrilerek dönen silindirdir. Ayrıca iplik bükme veya sarmak için el ya da ayakla çevrilen aletlere de çıkırık denmektedir. Çıkırıkçı ise bu aleti yapıp satan kişilere verilen isimdir (Uca, Ülker, 2016, s. 81). Bozok'taki Tekye ve Köseoğlu Mahallelerinde birer ve Tuzkayası Mahallesi'nde iki çıkırıkçı bulunmaktadır. Çilingir, Kilit ve anahtar yapan sanatkârdır (Sami, 1316, s. 515). Bozok'un Tekye ve Tuzkayası Mahallelerinde bir, İslambolluoğlu Rum ve Köseoğlu mahallelerinde iki gayrimüslim çilingir vardır. Köseoğlu ve Tuzkayası Mahallelerinde birer kişi tarafından yapılmakta olan kılınççı mesleği, çoğu yerde *seyfci* olarak da geçer. Kılıç üreten veya satan kişidir (Uca, Ülker, 2016, s. 113). Kürekçi mesleğini Tekye Mahallesi'nde bir İslambolluoğlu Ermeni Mahallesi'nde üç kişi yapmaktadır. Kirişçi mesleğini icra eden iki hane reisi Tekye Mahallesi'nde ikamet etmektedir. Nalbant diğer ismi ile nalçacı mesleğini icra edenlerin beşi Tekye ikisi İslambolluoğlu Rum, altısı Köseoğlu ve dokuzu Tuzkayası Mahallesi'nde ikamet etmektedir. Demircilerin 15'i Tekye, 10'u Köseoğlu ve 11'i Tuzkayası Mahallesi'nde yaşamaktadır. Sarracılık mesleği ile uğraşanların 10'u Tekye, üçü İslambolluoğlu Ermeni, üçü Köseoğlu ve ikisi Tuzkayası Mahallesi'nde sakindir. Semercilerin altısı İslambolluoğlu Ermeni ve birisi Tuzkayası Mahallesi'ndendir. Tulumcuların tamamı Tuzkayası Mahallesi'ndedir. Son olarak Tüfengçiler birer kişi olarak İslambolluoğlu Rum, Tuzkayası ve Köseoğlu Mahallesi'nde ikamet etmektedirler.

10-Din, Askeri, İdari ve Eğitim İle İlgili Meslekler

Bu gruplandırmada yer alan meslekler daha çok ilgili kazaların sosyal, dini, idari ve askeri işlerinden sorumlu kamu görevlileridir. Zile'de bu meslek sınıflandırması altında Cedid Mahallesinde bir *bekçi* ve Minare Mahallesi'nde bir *keşiş* bulunmaktadır. Keşiş, Arapçası *kaşiş* olup manastırlarda ibadet ile meşgul olan papazlara denir (Pakalın, 1993b, s. 250). Bekçi, koruma görevi ile mükellef olanlar hakkında kullanılır bir tabirdir. Mahalle ve köy bekçilerinden başka malî ve mülki kanunların

icraatına vesayet eden koru bekçileri vardır. Bunlar korucu bağ bekçisi ve bağcı demektir. Sonraları köy bekçiliği de ihdas edilmiştir (Pakalın, 1993a, s. 196).

Bozok'ta bu alan ile ilgili dört farklı meslek bulunmakta olup toplamda sekiz kişi geçimini bu mesleklerden sağlamaktadır. Bozok Temettuat Defteri'nde bu kategoride bir *bekçi*, bir *muallim*, iki *papaz*, iki *azab* ve iki *rahib*'e rastlanmıştır. Muallim, talim eden, öğreten hoca demektir, günümüz öğretmen, hoca dediğimiz kişilere denir (Develioğlu, 2010, s. 765). Bu meslekleri icra edenlerin her ikisi de Tuzkayası Mahallesi'nde ikamet etmektedir. Köseoğlu Mahallesi'nde ikamet etmekte olan azablar, çeşitli işlerde kullanılan askerlerdir (Pakalın, 1993a, s. 128). Diğer bir tanıda ise; Tanzimat'tan önce deniz tüfekçi eri olarak geçmektedir (Develioğlu, 2010, s. 62). Din görevlilerinden olan ve Tuzkayası Mahallesi'nde ikamet etmekte olan papazlar, Rum din reislerine verilen bir isimdir (Sami, 1316, s. 338). Köseoğlu Mahallesi'nde ikamet etmekte olan rahipler ise çoğu zaman papaz ile aynı anlamda kullanılsa da aralarında fark vardır. Rahipler, genellikle manastırlarda yaşayıp ibadet eden evlenmemiş keşişlere denir (Paşa, 2000, 1129).

11-Dericilik ile ilgili meslekler

Birçok alanda kullanılan, geniş bir işleve sahip olan deri, insanlığın ilk çağda taş ve ateşten sonra ilk ve en çok kullandığı materyaldir. Türklere dericiliğin geçmişi Orta Asya'ya kadar gitmektedir. Osmanlı Devleti zamanında deri ürünlerinin işlenmesi, kullanılması ve kalitesi had safhaya ulaşmıştır. Ancak 19. yüzyılda batılılaşmanın etkisi altında endüstriyel safhaya geçiş her alanda olduğu gibi dericiliği de etkilemiştir (Özdemir, 2007, s. 66). 19. yüzyılda Zile'de gayrimüslim ahalî içerisinde dericilik ile ilgili herhangi bir meslek sahibine rastlanmamıştır. Bozok'ta ise dericiliğe dair gayrimüslimlerin uğraştıkları üç meslek bulunmaktadır. Bunların üçü *debbağ*, kırkı *köşker* ve ikisi *kavaf* olup toplamda 45 kişi dericilik ile uğraşmaktadır. En fazla icra edilen mesleğin köşkerlik olduğu anlaşılmaktadır. Köşkerlerin 14'ü Tekye, beşi İslambolluoğlu Ermeni, ikisi İslambolluoğlu Rum, 11'i Köseoğlu ve sekizi Tuzkayası Mahallesi'nde yaşamaktadır. Köşkerlik in diğer ismi *yemenicilik*dir. Üzeri açık ve hafif ökçeli ayakkabı üreticisine yemenici denmektedir. Bu ayakkabıların özelliği, nasır ve mantar gibi ayak rahatsızlıklarının önüne geçilmesi için gözenekli deriden yapılmasıdır. Bu sayede ayakların teri dışarı atmasını sağlayan özel bir işleve sahiptir. (Uca, Ülker, 2016, s. 146). Kavaflık yalnız Tekye Mahallesi sakinleri arasında rastlanan bir meslektir. Kavaf, hazır ayakkabı satan kişidir (Sami, 1316, s. 1086). Diğer bir tanımlamada ise kavaf (*haffaf*) ayakkabı, terlik vs. yapan ve satan kişidir (Develioğlu, 2010, s. 357). Meşin ya da kösele üreten kişi olan *debbağ* halk arasında tabak

veya *tabbak* olarak da bilinmektedir (Uca, Ülker, 2016, s. 85). Bozok'ta bu mesleği icra eden meslek erbaplarının tamamı Tekye Mahallesi sakinidir.

12-Diğer Meslek Grupları

Bu grup altında Zile'de 11 *çizmeci*, 1 *kalaycı*, 3 *külahçı*, 2 *sellah*, 1 *kökçü* bulunmakta olup bu meslekleri icra eden kişi sayısı toplamda 18'dir. Bu mesleklerden en fazla görülen *çizmeci*, *çizme* yapan veya satan kişilere denmektedir (Demir, 2018, s. 67). *Çizmecilerin* ikisi Cami-i Kebir, üçü Cedid, ikisi Hacı Mehmed, birer tanesi Alacamescid, Dutlupınar, Palanga ve Sakiler Mahallesi'nde ikamet etmektedir. Cedid Mahallesi'nde ikamet eden kalaycı, bakır ve demir kapkacakları kalıptan bir sath çekip kalaylayan adamdır (Sami, 1316, s. 1032). Dutlupınar Mahallesi'nde ikamet etmekte olan külahçılar: başa giyilen bir çeşit aksesuar olan nesneyi farklı şekillerde üreten kimseye denir (Uca, Ülker, 2016, s. 117). Hacı Mehmed Mahallesi'nde yaşayan sellahlar, kasaplık yaparak hayvan kesen ve yüzen kişilerdir (Develioğlu, 2010, s. 1089). Bu meslek grubu altında Zile'deki son meslek Alacamescid Mahallesi'nde ikamet etmekte olan kökçüdür. Bu meslek çeşitli kök ve kuru otlar ile kirpi gibi hayvanların kurutulmuşlarını ve derilerini satan kimseye denir (Sami, 1316, s. 1208).

Bozok'ta diğer tasniflere dâhil edilemeyen meslek sahipleri *çubukçu 5, çizmeci 1, kalaycı 19, kemancı 1, nutrib 2, pabuççu 7, sellah 10, sazende 2 ve kalemkâr 1*'dir. Bu mesleklerden 48 kişi geçimini sağlamaktadır. Zile'den farklı olarak yapılan meslekler ise yedi adettir. En fazla yapılan meslek kalaycılık ve sellahlıktır. Ayrıca musikiyle alakalı üç mesleğin olduğu görülmektedir. Bu mesleklerden Tekye ve Tuzkayası Mahallesi'nde birer kişi tarafından icra edilen *nutrib* mesleği, aslında çingene topluluklara verilen isimdir. Ancak bu çingene toplulukların belirgin özelliği onların müzikle addedilmeleridir (Keskin, 2015, s. 58). Köseoğlu Mahallesi'nde ikamet eden kemancı, keman denen çalgıyı yapan ya da çalan kişidir (Sami, 1316, s. 1182). Tekye Mahallesi'nde yaşayan sazende ise çalgıcı demektir (Develioğlu, 2010, s. 1079).

Bu grup altında müzik ile ilgili olmayan diğer meslekler ise boyacılığın bir çeşidi olan bir iş icra eden kalemkâr, kalem ile iş işleyen sanatkâr hakkında kullanılan bir tabirdir (Pakalın, 1993b, s. 145). Bu mesleği icra eden tek hane reisi İslambolluoğlu Ermeni Mahallesi'nde ikamet etmektedir. Bozok'ta beş hane reisi tarafından yapılan diğer bir meslek olan *çubukçu*, *çubuk* yapıp satanlar için kullanılan bir tabirdir. Söz konusu bu *çubuklar* bütün içmek için genellikle kiraz ve yaseminden yapılan bir araçtır (Pakalın, 1993a, s. 383). *Çubukçular* İslambolluoğlu Ermeni Mahallesi'ndeki iki ve Tuzkayası Mahallesi'ndeki üç kişidir. Bozok'taki kalaycı gayrimüslimlerden dördü İslambolluoğlu Rum, 11'i Köseoğlu ve dördü Tuzkayası Mahallesi'ndendir. Sellahların ikisi Tekye, dördü Köseoğlu ve diğer dördü Tuzkayası Mahallesi'ndedir. *Çizmeci*

mesleğini Köseoğlu Mahallesi'nde bir hane reisi yapmaktadır. Ayakkabı üreten veya satan kişiye pabuççu denir (Develioğlu, 2010, s. 999). Bozok'ta Tekye Mahallesi'nde dört, Köseoğlu Mahallesi'nde iki ve Tuzkayası Mahallesi'nde bir pabuççu bulunmaktadır.

13-İşi Olmayanlar ve Belirtilmeyenler

Bu son grup altında Zile ve Bozok merkez kazalarında haklarında herhangi bir iş veya meslek belirtilmeyen ve bu sebeple vergiden muaf tutulan kişiler ele alınacaktır. Bu kişilerin mesleklerinin kaydedilmemesi ve vergi alınmamasına dair örnekler her iki kazaya ait Temettuat defterlerinde de sıkça rastanmıştır. Bozok'ta Tekye Mahallesi hane 134 numara 134'te ikamet eden Alabil'in oğlu Nikogos'un *alil ve ma'zur* olduğundan kendisinden vergi alınmadığı kaydedilmiştir (Akgündüz Öztürk, 2000a, s.410). Bu örnek Nikogos'un muafiyetinin bedensel engeli ve iş göremez oluşundan kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Diğer bir örnekte ise *Zile 'nin Cedid Mahallesi'nde hane 48 numara 48'de ikamet etmekte olan değirmenci oğlu Kirkor'un Seele* olduğundan kendisinden vergi alınmadığı belirtilmiştir (BOA, ML. VRD. TMT. d., s. 749). Bu durumda da Kirkor'un geçimini dilencilikten sağlaması muafiyetinin nedeni olmaktadır. Bu ve buna benze birçok örnekte olduğu gibi hane reislerinin, “amelmande, seele (sa'il), a'ma, *alil, göç ettiğinden, diyar-ı ahar'da* (ölmüş) olduğundan” gibi ifadeler ile meslekleri belirtilmemiştir. Defterlerde kimi zaman herhangi bir mazeret göstermesizin mesleği belirtilmeyenler bir hayli fazladır. Bazen de hane reisleri kaydedilirken birkaç hanenin atlandığı görülmektedir. Zile'de herhangi bir mesleğe sahip olmayan veya mesleği belirtilmeyen toplamda 41 hane reisi bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi Cedid Mahallesinde ikamet etmekte olan seele olmak üzere diğer 40 hane reisinin ise mesleğinin hiç yazılmadığı anlaşılmaktadır. Mesleği belirtilmeyenlerin mahallelere göre dağılımı ve sayıları ise şöyledir: Alacamescid Mahallesi'nde dört, Cami-i Kebir Mahallesi'nde beş, Cedid Mahallesi'nde 11, Dutlupınar Mahallesi'nde beş, Hacı Mehmed Mahallesi'nde altı, Minare Mahallesi'nde yedi ve Sakiler Mahallesi'nde iki hane reisi.

Bozok'ta mesleği belirtilmeyen 76 kişi bulunmakta olup, amelmande sayısı 20 ve seele sayısı ise 6'dır. Bu grup altında yer alan selelerin yani dilencilerin birisi İslambolluoğlu Ermeni diğer beşi ise Tuzkayası Mahallesi'nde ikamet etmektedir. Amelmandelerin 11'i Tekye, 4'ü İslambolluoğlu Ermeni ve 5'i Tuzkayası Mahallesi'ndedir. Son olarak mesleği belirtilmeyenlerin mahallelere göre dağılımları ve sayıları şöyledir: Tekye Mahallesi'nde 15, İslambolluoğlu Ermeni Mahallesi'nde 4, İslambolluoğlu Rum Mahallesi'nde 5, Köseoğlu Mahallesi'nde 15 ve Tuzkayası Mahallesi'nde 37 kişi. Her iki kazada herhangi bir mesleğe tabi olmayanlar ve vergi ödemeyenler çalışmada ele alınan istatistiki

değerlendirmelere tabi tutulmamıştır. Sadece sayısal olarak var olmalarından dolayı diğer meslek sayıları ile kıyaslanmıştır.

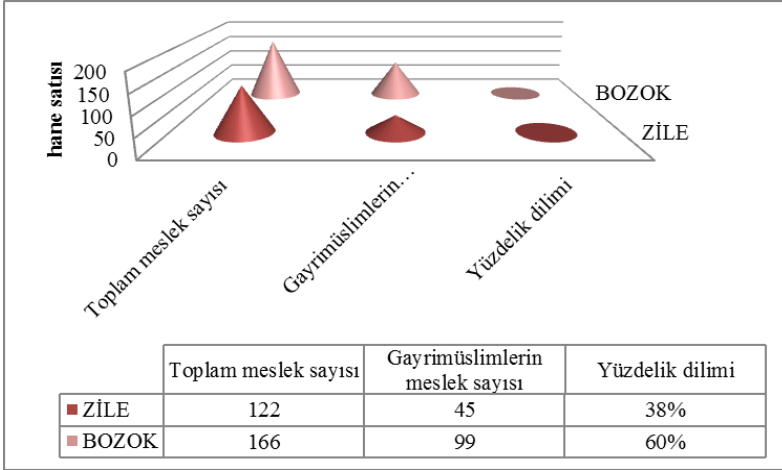
SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin ilk tahrirlerinde XV ve XVI. yüzyıllarda Rum Eyaleti'ne bağlı Zile kazası ve Bozok Sancağı tamamıyla Türk ve Müslüman bir nüfusa sahipti ve bu iki yerleşim merkezinin olduğu yerlerde tek bir gayrimüslim bulunmamaktaydı. İki yerleşim daha çok kırsal bir nüfusa sahipti. Zile erken dönemde bir kaza merkezine sahipken Bozok'un şehirleşmesi çok daha geç olmuştu. Hatta Osmanlı egemenliğinin uzun yılları boyunca şimdilerde Yozgat sınırları içerisinde olan Akdağmadeni, Saraykent, Kadışehri, Çekerek ve Aydıncık gibi ilçelerin bulunduğu yerler Zile sınırlarında anılıyordu. Öyle ki ilk tahrirlerin yapıldığı zamanlarda, henüz şimdiki Yozgat'ın bulunduğu Bozok kaza merkezinin henüz olmadığı tarihlerde, Yozgat'ın 10 km. yakınlarındaki Osmanpaşa/Sulteneymirci beldesi de Zile'ye dâhildi. Bununla birlikte 1700'lerden sonra Çapanoğullarının da katkısıyla Yozgat'ın bulunduğu yerde Bozok'un bir şehir olarak gelişmeye başlaması, yöredeki yerleşimlerin gelecekteki konumunu belirleyecek siyasi koşulları da hazırlamıştı. 19. Yüzyıla gelindiğinde Bozok'un Zile'nin önüne geçtiği ve her iki yörede de sınırlı bir gayrimüslim varlığını ortaya çıkarttığı görülmektedir. Büyük olasılıkla, incelenen yöreye Osmanlı tarihinin geç devrelerinde yerleşen gayrimüslimlerin Zile ve Bozok'un tarihsel gelişimde birtakım izler bıraktığı açıktır.

Bu çalışmada Zile ve Bozok merkez kazalarına ait 1844-1845 yıllarında tutulan Temettuat defterlerine bakılarak her iki yerleşim merkezinde yaşayan gayrimüslim ahalinin buralarda icra ettikleri meslekler incelenmeye çalışılmıştır. Böylece özelde Zile ve Bozok yöresinde, genelde de Osmanlı Devleti'nde taşradaki gayrimüslimlerin ekonomiye olan katkısı üzerine mütevazı bir değerlendirme yapılmaya gayret edilmiştir. Elde edilen bulgular bölgede yaşayan gayrimüslim ahalinin uğraştıkları mesleklerin sektörel manada oldukça çeşitli olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu çeşitlilik, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde İslam şer'i hukuku kapsamında dinlerini ve kültürlerini rahatça yaşamalarının yanında, gayrimüslimlerin ekonomi sahasında da rahat ve özgür hareket ettiklerini göstermektedir. Nitekim Zile ve Bozok'ta genel nüfus içerisinde sayıca oldukça az olmalarına rağmen Gayrimüslimlerin, Müslümanlar ile kıyaslandığında, mesleki çeşitlilik bakımından daha ileri bir seviyede olduğu anlaşılmaktadır. Her iki yerleşimde Müslüman nüfusun büyük çoğunluğu tarım, hayvancılık, beden gücüne dayalı meslekler ile daha fazla iştigal ederken, gayrimüslimlerin genelde sanat ve ince el işçiliğine dayalı meslekleri icra ettikleri dikkat çekmektedir. Gayrimüslimlerin bu mesleklerden elde ettikleri gelirlerin Müslümanların uğraştıkları

mesleklerden elde ettikleri gelirlerden daha fazla olduğu açıktır. Ticaret, alet-edevat üretimi, dokumacılık gibi meslek grupları altında icra edilen meslekleri yapan birçok gayrimüslim ahalî bulunmaktadır. Bir örnek verecek olursak yükte hafif pahada ağır bir meslek olarak tabir edilen kuyumculuğu Bozok'ta 25, Zile'de bir gayrimüslim yapmaktadır.

Grafik 2. Zile ve Bozok'ta Mesleki Dağılım

Çalışmanın sonunda Grafik 2'de gösterildiği gibi gayrimüslim meslek sahipleri Müslüman nüfusa oranla Zile'de % 38, Bozok'ta % 60'lık bir yere sahiptir. Gayrimüslimler Zile'de mevcut meslek çeşitliliğinin yarısını oluşturamazken; Bozok'ta Zile'nin aksine bir durum söz konusu olup gayrimüslimler meslek çeşitliliğinin yarısından fazlasını oluşturmaktadırlar. Şüphesiz gayrimüslimlerin her iki kazanın bulunduğu yöre ekonomisine katkıları büyüktür. Ancak sadece ekonomik anlamda değil genellikle sanat ve el becerilerine dayanan meslekleri icra ettiklerinde kültürel anlamda da büyük katkıları olmuştur.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri

(BOA), “BOA. ML. VRD. TMT. d.” (06082_00000- 06082_00372).

Diğer Eserler

- Hanilçe M. (2014), *XV ve XVI. Yüzyılda Zile Kazası (1455-1575)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi.
- AÇIKEL, A. (2003), Tanzimat Döneminde Tokat Kazasının İdari ve Nüfus Yapısındaki Değişiklikler (1839-1880), *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 2, No:2.
- AKGÜNDÜZ, A., ÖZTÜRK, S. (2000), *Yozgat Temettuat Defterleri*, (C.I-II-III), Yozgat: Yimpaş Holding.
- AYVERDİ, İ. (2011), *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- BARKAN, Ö. L. (1941), İslam-Türk Mülkiyet Hukuku Tatbikatının Osmanlı İmparatorluğunda Aldığı Şekiller, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C.7, S. 4, ss.156-181.
- BİZBİRLİK, A., ATAR, Z. (2009), 19. Yüzyılda Osmanlı Tarihinde Temettuat Defterlerinin Yeri: Saruhan Sancağı Mütevellî Çiftliği Temettuat Defteri Örneği, *Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 45, ss.37-57.
- CAHEN, C. (2000), *Osmanlılardan Önce Anadolu’da Türkler* (Çeviren, Erol Üyepazarcı), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- DEMİR, M. (2018), 19. Yüzyılın İkinci Çeyreğinde Zile Kazası Merkezinde Ekonomik ve Sosyal Yaşam (Temettuat Kayıtlarına Göre), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi
- DEVELİOĞLU, F. (2010), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- DİVRİKOĞLU, A. (2015), Zile’imizdeki Meslekler, Sanatlar, Unutulanlar ve Bilinen Son Duayenleri, *Tarihi ve Kültürüyle III. Zile Sempozyumu Bildirileri* (8-10 Ekim 2015), Özel Sayı, Tokat: Zile Belediyesi Kültür Yayınları, ss. 169-175.

- EFE, A. (2016), Osmanlı Devleti'nin Yeniden Yapılanma Şafağında Üç Vergi Sistemi, *Akademik İncelemeler Dergisi*, C. 11, S. 2, ss. 23-46.
- HANİLÇE, M. (2013), Vatan Topraklarında İmza: Türk Yer Adları, Zile Kazası Örneği (1455-1575), *Turkish Studies*, Volume 8/2, ss. 89-135.
- KESKİN, N. (2015), Tûr Abdin'de Bir Kimlik ve Anlatım Biçimi: Mıtrıblar ve Mıtrıplık, *Folklor/Edebiyat Dergisi*, C. 21, S. 84, ss. 57-72.
- KINAL, F. (1991), *Eski Anadolu Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- KOÇ, Y. (1992), "Yozgat", *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara, ss. 559-564.
- KÜTÜKOĞLU, M. (1995), Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri, *Belleten*, C. LIX, S. 225, ss. 395-418.
- OCAK, A.Y. (1992), "Bozok", *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C.6, İstanbul, ss. 321-322.
- ÖZDEMİR, M. (2007) Türk Kültüründe Dericilik Sanatı, *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 20, ss. 66-82.
- PAKALIN, M. Z. (1993) *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (C. I-II-III), İstanbul: MEB Basımevi.
- PAŞA, A. V. (2000), *Lehce-i Osmâni* (hazırlayan, Recep Toparlı), Ankara: Türk dil Kurumları Yayınları: 743.
- SAMİ, Ş. (1316), *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- SERBESTOĞLU, İ. (2018), *19. Yüzyılda Amasya Sancağı*, Amasya: Amasya Belediyesi.
- SERİN, M. (1998), *Osmanlı Arşivinde Bulunan Temettuat Defterleri*, I. Milli Arşiv Şurası Tebliğler- Tartışmalar, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- SEZER, M. (2019), XVI. Yüzyılda Ilıca (Köstendil) Kazası Değirmenleri, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, C.8, S.1, ss. 113-139.
- SOLMAZ, S. (2002), Danişmend Gazi'nin Anadolu'ya Gelmesi, *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 14, ss. 229-249.
- SOMUNCU, M. (2004), Cehri Üretimi ve Ticaretinin 19. Yüzyılda Kayseri Ekonomisindeki Yeri, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S. 22, ss. 99-125.

- TÜRKLÜ, M.E. (2016), Tanzimat Döneminde Ancemaatin Vergisi Uygulaması ve Yaşanan Usulsüzlükler Üzerine Bazı Şikâyetler, *Current Research*, C.2, s. 4, ss. 130-142.
- UCA, A. ÜLKER, A. (2016), *Geçmişten Günümüze Karaman'da Meslekler*, Konya: Palet Yayınları.